

Σπάνιοι άνθρωποι μιας σπάνιας εποχής

Ενα δοκίμιο και ένα σχόλιο ζωντανεύουν τον καθηγητή Σαρεγιάννη, τον Καβάφη και τις «παρέες» του '20

Γιάννης Σαρεγιάννης και η έννοια της ασθένειας
 Επιμέλεια Κ.Β. Κριμπάς
 Έκδοση Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης

Του ΠΑΝΤΕΛΗ Η. ΖΩΙΟΠΟΥΛΟΥ*

μου κάρφωσε το χέρι στην κουपाστή μια σαΐτα τιναγμένη ξαφνικά από τα πέρατα μιας νιότης βασιλεμένης Γ. Σεφέρης

Κατά πώς γράφει ο Κώστας Κριμπάς στον πρόλογο του βιβλίου του: «Ο Γιάννης Σαρεγιάννης (1898-1962) υπήρξε μια σημαντική, αλλά ελάχιστα γνωστή προσωπικότητα της πνευματικής μας ζωής. Έλληνας της Αλεξάνδρειας που ανήκε στην ευρύτερη οικογένεια Μπενάκη, διακρίθηκε σε δύο τομείς: ως φίλος και οξυδερκής κριτικός του Καβάφη και ως ιδρυτής της φυτοπαθολογίας στην Ελλάδα». Το δοκίμιο του καθηγητή Σαρεγιάννη για την έννοια της ασθένειας ο Κριμπάς το χαρακτηρίζει ιδιαίτερα διεισδυτικό και αξιόλογο, αλλά, υπογραμμίζει ότι έμεινε ελάχιστα γνωστό, τόσο στο διεθνή όσο και στον ελληνικό χώρο, μια και γράφτηκε μόνο στα γαλλικά το 1951, στην ξενόγλωσση έκδοση των Χρονικών του Μπενακειού Φυτοπαθολογικού Ινστιτούτου (ΜΦΙ).

Θα ήθελα να προσθέσω ότι ο Χρυσός Ευελπίδης, διεθνούς κύρους καθηγητής γεωργοοικονομολόγος και σημαντικός λογοτέχνης, σε δοκίμιό του με τίτλο «Ο Γ. Σαρεγιάννης και ο Καβάφης»¹, αναφέρει ότι «Ο Σαρεγιάννης έγραψε στη γαλλική γλώσσα ένα δοκίμιο για την αρρώστια, μοναδικό στο είδος του» και στη συνέχεια καταθέτει τη μαρτυρία ότι «ο περίφημος γιατρός Καρολί έλεγε πως, για το δοκίμιο αυτό ο Σαρεγιάννης, έπρεπε να πάρει το βραβείο Νόμπελ». Ίσως ξενίζει αυτό. Όμως, το 1994 δόθηκε το Νόμπελ οικονομίας στο λαμπρό μαθηματικό John Nash για μια διατριβή 27 σελίδων, που έγραψε σε ηλικία 21 ετών το 1950 στη θεωρία των παιγνίων. Αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία.

Για τον Καβάφη

Ο Κριμπάς στο βιβλίο του αναφέρει ότι, το 1915 ο Σαρεγιάννης γνωρίζει τον Καβάφη στην Αλεξάνδρεια. Έγραψε 6 δοκίμια για να σχολιάσει ποιήματα του Καβάφη και τα δημοσίευσε σε περιοδικά μικρής κυκλοφορίας. Από το αρχείο του Σαρεγιάννη για τον Καβάφη βοηθήθηκε πολύ ο Γ. Π. Σαββίδης για τη συγγραφή της διδακτορικής του διατριβής, ο οποίος και δημοσίευσε τα κείμενα των 45 ανέκδοτων επιστολών του Σαρεγιάννη προς τον παιδικό του φίλο Γιώργο Βρισμιτζάκη.

Δείγμα γραφής των σχολίων του Σαρεγιάννη για τον Καβάφη, δίνει στο βιβλίο του Κριμπάς, η ανιψιά του Σαρεγιάννη, Άννα Χιτζανίδου. Αφορά το ποίημα «Μάγισ Μαγνησίας», στο οποίο ο

Φίλιππος Έ της Μακεδονίας προστάζει: «Στο τραπέζι βάλτε πολλά τριαντάφυλλα». Ο Σαρεγιάννης τεκμαίρει ότι η ημέρα της προσταγής του Φιλίππου στο ποίημα ήταν κάπου στο τέλος Δεκεμβρίου ή αρχές Ιανουαρίου, άρα τέτοια εποχή δεν υπήρχαν τριαντάφυλλα στην Πέλλα. Στην επιστολή του Σαρεγιάννη απαντά ο Καβάφης ότι την εποχή εκείνη υπήρχε χειμωνιάτικο εξαγωγικό εμπόριο των λουλουδιών αυτών από την Αίγυπτο. Η Αίγυπτος εδίχε ρόδα στην Ιταλία το χειμώνα, και ότι τον 1ο αιώνα μ.Χ. η Ιταλία διά τελειοτέρας καλλιέργειας έγινε αυτάρκης, και είχε δικές της rosae hibernae (1)

Ο Σεφέρης

Της έκδοσης των σχολίων του Σαρεγιάννη για τον Καβάφη επιμελήθηκε ο Ζήσιμος Λορεντζάτος και προλόγησε ο φίλος και θαυμαστής του Σαρεγιάννη, ο Γιώργος Σεφέρης, ο οποίος μεταξύ άλλων γράφει: «Ήξερε τα ψεγάδια των φυτών και των ανθρώπων αυτός ο φυτοπαθολόγος. Τα μελέτησε με την ευγένεια του σοφού χωρίς υπεροψία. Είχα την τύχη να λογαριάζω τον εαυτό μου ανάμεσα στους φίλους του». Ο Γιώργος και η Μαρώ Σεφέρη γράφουν στο συλλυπητήριο τηλεγράφημά τους τη μέρα του θανάτου του «είναι μια φωτεινή εστία που σβήνει, ένας καλύτερος από μας που φεύγει».

Σχετικά με την εκτίμηση που έτρεφε ο Σεφέρης για το Σαρεγιάννη, θα ήθελα να προσθέσω ότι ο νομπελίστας ποιητής στις Δοκίμες του παρουσιάζει μια επιστολή² ως εξής: «Απόσπασμα από γράμμα ενός Αλεξανδρινού φίλου, του μόνου που είναι έτοιμος να πιστέψω όταν μου μιλάει για τον Καβάφη που γνώρισε πολύ· δεν είναι λογοτέχνης». Δεν ονομάζει το συντάκτη της επιστολής. Προφανώς όμως εννοεί το φυτοπαθολόγο Σαρεγιάννη. Το γράμμα αναφέρεται στο

«Περιμένοντας τους βαρβάρους» και μιλάει για Απουάνους και άλλα τέτοια.

Διεισδυτική ματιά

Δεν είναι όμως το ίδιο το δοκίμιο του Σαρεγιάννη για την έννοια της ασθένειας και τα σχόλια του Γερμανού καθηγητή Η. Braun και του καθηγητή Κ.Δ. Γαρδικά, ούτε η σχέση του Σαρεγιάννη με τον Καβάφη, που κλέβει την παράσταση στο βιβλίο που επιμελήθηκε ο Κριμπάς. Είναι το περίσυσμα της ομορφιάς που ξεχειλίζει μέσα από την εισαγωγή του Κριμπά στο σχόλιό του για το δοκίμιο και κυρίως το προϊόν της διεισδυτικής του ματιάς στα βιογραφικά του για το Σαρεγιάννη.

Ο Κριμπάς, βιολόγος, γενετιστής και εξελικτικός, 32 χρόνια καθηγητής Γενετικής στην ΑΓΣΑ (σήμερα Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών) προβαίνει με άνεση σε λεπτομερή καταγραφή του γενεαλογικού δένδρου των οικογενειών Μπενάκη και Χωρέμη. Κινείται εξίσου καλά, όμως και στο χώρο της περιγραφής των γεγονότων κάνοντας χρήση της ιδιότητας από το 1993 του καθηγητού της Ιστορίας και Φιλοσοφίας των Επιστημών στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, για να μας δώσει τις εξαιρετικές πληροφορίες και παρατηρήσεις του για τη ζωή του Σαρεγιάννη.

Πληροφορίες

Κορφολογώ μερικές από αυτές: Ο Σαρεγιάννης σχεδόν όλη τη δεκαετία του '20 παράτησε τις μεταπτυχιακές σπουδές του στη φυτοπαθολογία, και επεδίετο στο πάθος του για γενική μόρφωση (φιλοσοφία, ψυχολογία, λογοτεχνία και φυσικές επιστήμες). Την περίοδο αυτή ο Κριμπάς ονομάζει de vagabondage intellectuel (πνευματικής αλπειας). Ανεξάρτητα αν ο Κριμπάς φεύρε ο ίδιος, ή ανέσυρε αυτόν τον όρο από τη βιβλιογραφία, είναι μια άκρως επιτυχημένη η εύστοχη επιλογή, που τον φέρνει παράλληλα στη σκέψη του μεγάλου Αλεξανδρινού:

Μέσα στον έκλυτο της νεότητός μου βίο μορφώνονταν βουλές της ποιήσεώς μου σχεδιάζονταν της τέχνης μου η περιοχή

Ενδιαφέρονμα είναι επίσης η πληροφορία ότι ο Σαρεγιάννης εκτιμούσε ιδιαίτερω την πίστη και αριστολογηματική περιγραφή της Αλεξάνδρειας στο γύρισμα του αιώνα από τον Ε. Μ. Forster, ενώ αντιπαθούσε εκείνη του L. Durrell. «Δεν κατάλαβε τίποτε» έλεγε, «για την πόλη των μυθικών μου χρόνων, των πριν γίνω δωδεκαετής».

Ο κύκλος των Απουάνων

Οι παρατηρήσεις του Κριμπά για τις «παρέες» της εποχής είναι εξαιρετες. Τον αναρχικό και

μποέμικο κύκλο των Απουάνων στην Ιταλία, με την υπέροχη φωτογραφία τους. Την αντίστοιχη παρέα που δημιούργησε το 1915 στην Αλεξάνδρεια ο Βρισμιτζάκης, μεταξύ των 6 μελών της οποίας ήταν και ο Πέτρος Αλήτης (ή Σύλλας Βρυώνιος, ψευδώνυμο του Παναγιώτη Παναγιώτου). Ήταν, γράφει ο Κριμπάς,

μια παρέα ανήσυχων νέων, μικρών ανταρτών, που ήθελαν να διαπιστώσουν τη ζωή, με τον πιο γήινο και πλήρη τρόπο, και προπαγνός με ευθυμία. Πρόδρομοι του μοεμισμού. Αλλά και η παρέα του Παρισιού, δηλαδή των Αλεξανδρινών φίλων του Καβάφη στο Παρίσι. Αποτελούνταν από ανθρώπους ταξιδεμένους uomini navigati - η λέξη ταξιδεμένος (navigato) γρά

φει ο Κριμπάς, έχει μάλλον μεταφορική σημασία και αφορά ανθρώπους με πείρα ζωής.

Ογκώδης βιβλιοθήκη

Ο Κριμπάς επίσης δίνει την πληροφορία ότι ο Σαρεγιάννης διέθετε ογκώδη βιβλιοθήκη 8.000 τόμων περίπου, εκ των οποίων 3.000 επιστημονικά βιβλία δωρίσθηκαν μετά θάνατον στην ΑΓΣΑ, ενώ 5.000 τόμοι που ήσαν βιβλία ιστορικά, φιλοσοφικά και λογοτεχνικά δωρίσθηκαν στο ΕΙΕ (επί διευθυντού Κ.Θ. Δημαρά).

Τέλος αξίζει να σημειωθεί η πληροφορία που δίνει ο Κριμπάς για το γάμο του Σαρεγιάννη με την παιδική του φίλη στην Αλεξάνδρεια, τη Φάνη Περόγλου, η οποία ήταν παντρεμένη με το γιατρό Γεώργιο Πάγκαλο, ο οποίος λέγεται ότι τους πάντρεψε μετά το διαζυγίο τους(!) Η Φάνη που ανήκε στον κύκλο των δημοτικιστών του Μανόλη Τριανταφυλλίδη, ήταν απόλυτα αφοσιωμένη στον Σαρεγιάννη και τον θαύμαζε. Όταν πέθανε ο Σαρεγιάννης, η Φάνη εξετέλεσε τις τελευταίες βουλήσεις του συζύγου της. Χάρισε τα βιβλία του στην ΑΓΣΑ και στο ΕΙΕ και το φακό του (το φυτοπαθολογικό του μάτι) στον αγαπημένο του μαθητή, αείμνηστο καθηγητή Βενετσάνο Κουγέα, και αυτοκτόνησε.

Απόλυτη ανασύσταση

Σπάνιοι άνθρωποι, μιας σπάνιας εποχής που πέρασε ανεπιστρεπτή. Και αυτό ακριβώς είναι που πέτυχε να δώσει ο Κώστας Κριμπάς πάνω από όλα, ακόμη και από το εξώφυλλο, με την υπέροχη, νοσταλγική φωτογραφία του Σαρεγιάννη νέου - απόσπασμα από τη φωτογραφία των Απουάνων. Ο Κριμπάς κατάφερε να δώσει το άρωμα της ατιμόσφαιρας αυτής της εποχής, που επιτρέπει, μέσα από το ξεφύλλισμα του βιβλίου που επιμελήθηκε, την απόλυτη ανασύστασή της. Απεδείχθη τεχνίτης του λόγου και «μάστορας» της αφήγησης.

Αναφορές:

1. Ευελπίδης Χ. 1996. Νέα Εστία, τομ. 79, τεύχ. 934, σελ. 800-802
2. Σεφέρης Γ. 1941, Στις Δοκίμες, τόμ. 1ος, Έκδοσης 5η (1984), Ίκαρος, σελ. 395

* Ο κ. Παντελής Ζωιόπουλος είναι αναπληρωτής καθηγητής στη Σχολή Διαχείρισης Φυσικών Πόρων και Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.



Αχρονολόγητη φωτογραφία του Σαρεγιάννη σε ώριμη ηλικία.